Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

Орта кюн, 2014 жылны 17-чи апрели № 74 (19495)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Кенгеш

Юрий Коков адамланы проблемаларына суукъ кёзден къарагъан, аланы кетериуню созуп тургъан оноучулагъа къаты эсгертгенди

КъМР-ни Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтургъан Юрий Коков алгъаракъланда берген буйрукълары къалай толтурулгъанларын билир муратда КъМР-ни Правительсоусну, бирбир министерстволаны бла ведомстволаны, жер-жерли администрацияланы оноучу къуллукъчулары бла кенгеш бардыргъанды. Анга къатышханла адамланы тарыгъыуларына бла тилеклерине къалай къаралгъаныны эмда алагъа кёре не мадарла этилгенлерини, гражданланы приёмгъа алыу къалай къаралгъаныны юсюнден бildириулеге тынгылагъандыла. Юрий Коков адамланы проблемаларына суукъ кёзден къарагъан, аланы кетериуню созуп тургъан оноучулагъа къаты эсгертгенди. «Власть структурада тюрлениуле алыкъа бошалмагъандыла. Жаланда биринчи атлам этилгенди. Хар къуллукъчуну ишини къыйматына къараллыкъды эмда 2014 жылда августда анга кёре оноу чыгъарыллыкъды»,-деп чертгенди.

Кенгешде сабийлеге бир тюрлю санитар-гигиена онгла къуралмагъан 32 эл школда халны игилендириуню амаллары да сюзюлгенди. Аланы хар биринде да бийыл августда инспекция тинтуле бардырыргъа белгиленнгенди.

Эллени медицина учреждениялары энчи эс бурулгъанды. 92 амбулаториясны бла фельдшер-акушер пунктну эсламысына тынгылы ремонт этерге керек болуп турады. Специалистле бла да ала, КъМР-ни Саулукъ сакълау министерстволсуну шартларына кёре, 52 процентге жалчытылынгандыла. Правительство типовой амбулаторияла ишлеуню, аланы керекли оборудование бла жалчытыуну оноуларына къараргъа керекди, деп эсгертилгенди.

Жер-жерледе тазалыкъны жалчытыу, тизгинни жыйыу жаны бла не мадарла этилгенлерини юсюнден сёз бергъанда, табийгъат байлыкъланы эм экологияны министри Газаланы Мухтар иги жанына тюрлениуле болгъанларын айтханды. Эллени бла шахарланы барысында да багушну тёгерча жерле излемлеге кёре тохташдырылгъандыла, къалгъан-къулгъанланы утилизациялау жаны бла мадарла этиледе.

Болсада «Кавказ» федеральный жолну жанында законсуз сатыу-алыу барады, гражданланы жашауларына бла саулукъларына къоркъуу сала. Баш магъаналы жолда низам салыргъа, аны тап халгъа келтирирге деп,аллай борчла салыннгандыла. Жоллада асфальтны качествосуну осаллыгына, белгиле иги кёрюнмегенлерине, АЗС-лени асламысы ушагъыусуз болгъанларына да эс бурулгъанды. Сатыу-алыу жерлени жолдан узагъыракъда къураргъа, ала кёзге эриши кёрюнмезча этерге кереклиси айтылгъанды.

-Келигиз, сылтаула излеп турмайыкъ да, адамланы жарсытхан, къыйнагъан кемчиликни кетериуню къолгъа алайыкъ,-деп чертгенди Юрий Коков, кенгешни ишин бошай.

КъМР-ни Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтургъанны эм Правительсоусну пресс-службасы.

Акция

«Жерлешлерибизге - ыразылыкъ»

Ма аллай от бла Россейни битеу регионларында да тёреге айланнган социальный акция барады. Аны «Почта России» федеральный къырал унитар предприятие Уллу Ата журт урушда Хорламны 69-жыллыгъына атап бардыгъды.

Къыйын жыллада почта фронтчуланы жашаулары къыйматлы кесеги болгъанды, фронтну бла тылны бирге байлашдыргъанды, жуукълагъа,ахлулагъа къууанчлы хапарла, аман къууумла да келтиргенди. Шёндю да ол кесини магъанасын тас этмегенди.

Россейли почтачыла хар кимни да урушну ветераннларын Хорламны Кюню бла алгъышларгъа чакъырадыла эмда айны ахырына дери битеу почта бёлюмледе «Россейни Почтасында» кеслерини жумушларын тамамлагъанланы хар бири алгъышлау открыткалагъа ыспас сёзлерин жазаргъа боллукъларын билдиреди. Байрам бла алгъышлаула Президентни письмолары бла бирге ветеранлагъа къуанчлы халда берилликдиле. Открыткаланы жыяргъа битеу почта бёлюмлеге энчи орунла салынгандыла.

Ветеранны алгъышлар ючюн, маркасы болгъан открытка неда байрам тематикасы бла конверт сатып алыргъа эмда ыспас сёзле жазаргъа боллукъду. Аны атын, адресин да билмегенигиз ючюн жарсымагъыз, открыткаланы,письмоланы да россейли почтачыла 9-чу майгъа дери ветераналгъа жетдирмей кьоярыкъ тюйюлдюле.

«Жерлешлерибизге ыразылыкъ» деген акцияны бизни республикада жашагъанла уллу эс бургъандыла. Президентни письмолары бла бирге ветеранларыбыз ыспас сёзле жазылгъан 500-ден артыкъ письмо бла открытка алгъандыла. Нальчикде 2-чи номерли лицейни окъуучулары уа аланы кеслери барып юлешгендиле. Ала ветеранлагъа урушну юсюнден назмула да окъугъандыла.

Бу акцияны «Почта России» бир бири ызындан юч жыл бардырады. 2012 жылда ол жаланда 25 регионда болгъанды. Ол заманда 300 минг чакъны бир открытка жыйылгъан эди. Былтыр а акция саулай къырала бардырылгъанды, анга жюз минген аслам адам къатышханды. Почтачыла уа Уллу Ата журт урушха къатышханлагъа бла тылда ишлегенлеге жарым миллиондан артыкъ алгъышлау къагъыт юлешгендиле. Акция Россейни бек ири социальный проектлерине саналгъанды.

ЮСЮПЛАНЫ Галина.

Жазылыу - 2014

Сыйлы жамауат !

Биринчи апрельден 2014 жылны экинчи жарымына газетлеге бла журналлагъа жазылыу кампания башланнгъанды.

Сиз «Заманнга» связьны къайсы почта бёлюмюнде да жазылыргъа боллукъсуз. Бу магъаналы жумушну узакъгъа созмагъыз.

Бизни индексибиз - 51532

ТЮБЕШИУ

Юрий КОКОВ: «Кемчиликле тынч-тынч, бир бири ызындан тамамланырыкъдыла»

Тюнене КъМР-ни Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтургъан Юрий Коков республикада культурада эм искусствода ишлегенле бла тюбешгенди. Анда бу сферада проблемала сюзюлгенди эмда аланы кетериуню жоллары белгиленнгенди.

Жыйылыуну ача, Юрий Коков, 2014 жыл Культураны жылыча белгиленнгенин эсгертип, республикада жашагъан халкъланы миллет адет-тёрелерини, культурасыны бай хазнасына къайтыуну кезиуюне бурулургъа кереклисин чертгенди. Ол жамаутны саулай да бу ишде биригирге чакъыргъанды. «Бюгюн бери профессионала жыйылгъандыла. Биз, ачыкъ сёлешип, бу сферада кёп жылладан бери да жыйылып келген проблемаланы белгилеп, аланы тамамлауну жолларын табарбыз деп ышанама», - деп чертгенди ол.

Юрий Коков докладында культураны хар бёлюмюнде да кемчиликлени юслеринден айтханды, ол санда театрланы, тепсеу ансамбльлени, музейлени жарсыуларыны, муниципалитетледе культура юйлени болумларын да.

Республиканы оноучусу, Къабарты-Малкъар кёп миллетли республика болгъанын белгилеп, мында жашагъан битеу халкъланы культураларын айныгъуна да тенг онгла берилирге кереклисин чертгенди эмда тюбешиуге къатышхан миллет-культура араланы таматаларына ала тамамлагъан жумушла ючюн ыспас этгенди.

Юрий Александрович жыйылгъанланы жарсытхан затланы юслеринден ачыкъ айтыргъа чакъыргъанды. «Культурада проблемала кёпдюле, аланы менден сиз иги билесиз. Бюгюн этилген эсгертиулеге кёре, власть органлагъа, жууаплы министерстволагъа тийишли буйрукъла берилликдиле», - дегенди.

Биринчиден, КъМР-ни Культура фондуну таматасы Владимир Вороков сёлешгенди. Ол республикада жашагъан халкъланы миллет-культура араларын атларындан алагъа этилген тутхучлулукъ ючюн ыразылыгъын айтханды. Алай ол, культура фондну мекямы аралагъа тарлыкъ этгенин белгилеп, миллетлени юйюн ачаргъа тийгенди. «Нальчикде хайырланылмай тургъан мекямла кёпдюле, аладан бирин жарашдырыргъа боллукъ эди», - дегенди.

КъМР-ни халкъ поэти Зумакъулланы Танзиля уа миллет тилледе литератураны даражасы тюшюп баргъаныны проблемасын кётюргенди. Ол арт жыллада власть органла литераторланы жарсыуларына артыкъ эс бурмагъанларына да жарсыгъанды. «Бюгюн сиз бизни бери чакъыргъаныгъыз ол болумну тюрлендирлигине ышандырады», - деп чертгенди.

Къыралда миллет литератураны айныгъуна уллу магъана бурулгъан, жазыучуланы сёзлерине халкъ тынгылагъан заманла болгъанларын да эсгергенди. «Алай бюгюнлюкде уа жазыучуланы даражалары алгъынча тюйюлдю. Бизни издательство тиражланы алай уллу этип да басмаламайды, болсада миллет тилледе китапланы тюкенлени тапкаларында букъу басып турады. Адамла аланы сатып алмайдыла, окъумайдыла», - деп жарсыгъанды ол.

Танзиля Мустафаевна оюм этгенича, бу болумну тапландырыр ючюн, алгъынча, жазыучула бла тюбешиуле къурагъа, миллет тилледе чыкъгъан китапланы юслеринден алкъгъа белгили этип турургъа тийишлиди. Ол жазыучуланы гонорарлары аз болгъанын белгилеп, аны ёсдюрюрге, энтта школлада республиканы жазыучуларыны китапларын сатып алырча энчи ахча фондла къураргъа кереклисин да чертгенди.

Ахыры 2-чи бетдеги.

ДЕЛЕГАТНЫ ОЮМУ

Эллеге кёз къарам тюрленнгенди

Бу кюнледе Волгоградда Россейни эллерини депутатларыны съезди бардырылгъанды. Ол «Единая Россия» политика партияны башламчылыгъы бла къуралгъанды. Жыйылыугъа КъМР-ни Парламентини спикерини орунбасары, партияны республикада регион бёлюмюню секретары Натби Бозиевни башчылыгъында Къабарты-Малкъардан делегация да къатышханды. Натби Магомедович бла форум къалай бардырылгъаныны эмда анда сюзюлген вопросланы юслеринден ушакъ бардырыргъанбыз.

- Натби Магомедович, быллай съезд биринчи кере къуралгъанды. Форумну юсюнден кесигизни оюмугъузну айтсагъыз эди.

- Биринчиден, съездге къыралны битеу регионларындан да эки мингден аслам адам къатышханын белгилерик эдим. Ол а жыйылыуну магъаналылыгына шагъатлыкъ этгенди.

Анда биогюнлюкде элледе болгъан битеу проблема, жетишмеген затла да сюзюлгенди. Хау, кемчиликлени барысын да къысха заманны ичинде тамамларгъа онг жокъду, алай къыралны оноучулары элледе жашагъча эс бургъанлары уа жууукъ заманда анда болум тап халгъа келтириллигине ышандырады. Мен акъыл этгенден, быллай формула керекдиле эмда ол тийишли заманда бардырылгъанды.

- Съездни бургъаныны юсюнден да айтсагъыз эди.

- Ол эки кюн бардырылгъанды. Биринчи кюн ушакъ площадкала къурагъан эдиле. Алада халкъны асламысын жарсытхан проблемала сюзюлгендиле. Тюбешиулеге жууаплы министерстволаны бла ведомстволаны башчылары къатышханларын да белгилерик эдим. Сёз ючюн, «Агропромышленный комплексни айнытыу къырында аш-азыкъ къоркъуусузлукъну жалчытыуну эмда элде халкъны жашау болумуну качествосун игилендириуню баш мадары» деген темагъа сейирлик эмда керекли ушакъ бардырылгъанды. Анга Россейни эл мюлк министри Николай Фёдоров да къатышхан эди. Алай бла тюбешиуге келгенлени, ол санда бизни делегацияны келечилерини да, анга соруула берирге онглары бар эди.

- Делегатла асламында къаллай проблемаланы кётюргендиле?

- Тюбешиуде агропромышленный комплексни айныгъуда болгъан чырмаула, аланы кетериуню мадарлары да сюзюлгенди эдиле. Проблемала уа аз тюйюлдюле, ол санда бизни республикада да. Сёз ючюн, мелиорация. Эл мюлк бла кюрешгенлеге субсидияла неда субвенцияла берилген бир-бир программалары болжаллары бошалгъанды. Регионла аланы жангыртыргъа тилейдиле, къыралны жанындан этилген тутхучлулукъну юлешиуню низамын тюрлендирирге кереклиси да айтылгъанды.

Юлгюге, сют чыгъарыу жаны бла федеральный программаны болжалы бошалгъанды. Делегатла аны жашауда жангыдан бардырыргъа кереклисин чертгендиле. РФ-ни Правительсоусну Председатели, «Единая Россия» партияны башчысы Дмитрий Медведев аланы тилеклерин къабыл кёргенди.

Дагъыда тирликни страховать этиу эмда элде социальный сферана айныгъуу degенча магъаналы вопросла да сюзюлгендиле. Элле айнып, халкъны аш-суу бла жалчытырын сюе эсек, алагъа онгла берилирге керекдиле. Бизни республикада эл мюлкде проблемала да битеу къыралдачадыла. Федеральный ара болушлукъ этмесе, аланы кетиргге къолубуздан келлик да болмаз. Алай регионлада власть органла уа, жерлеринде энчиликлени эслерине алып, фермерлеге тутхучлулукъ этиу жаны бла программаланы жашауда бардырыргъа тийишлидиле.

Ахыры 2-чи бетдеги.

Транспорт

Къоркъуусузлукъну жалчытыргъа - ышаннгылы амал

Россей Федерацияны эмда Къабарты-Малкъар Республиканы норматив актлары бла адамланы эмда жюклени ташыучу автомашинала, темир жол эм электрокюч транспорт, озгъан жыл окъуна ГЛОНАСС неда ГЛОНАСС/GPS аппаратура бла жалчытылынып, спутник навигация системагъа кёшулургъа керек эдиле. Бу программагъа быйыл энди женгил такси да киреди.

Биогюнлюкде шахарланы бла районланы араларында адамланы ташыу бла кюрешген транспортну 90 процентинден асламысында быллай аппаратура барды, деп билдиргендиле республиканы Транспорт эм жол мюлк министерстволсуну пресс-службасындан. Аны орнатмагъанлагъа уа тазир салынады - ёлчеми 1,5 минг сомдан 40 минг сомгъа жетеди.

Быллай аппаратурасы болгъан транспорт «Къоркъуусузлу республика» къырал учреждениянда дайым контрольда турады. Анда аны маршруту, къалайда болгъаны эмда къаллай къызыулукъ бла баргъаны кёргюзтюледи.

Бизни корр.

Шагъырейлеиу

Халкъланы, табийгъатыбызны юслеринден суратла хапарларыкъдыла

КъМР-ни Курортла эм туризм жаны бла къырал комитетини башчысы Сергей Шагин белгили суратчы эм жолоучу, «Россей поезднй терезесинден», «The Range/Хребет» проектлени жарашдырыгъан Антон Ланге бла тюбешгенди. Ол бизни республикагъа СКФО-ну бла ЮФО-ну субъектлери бла танышыуну чеклеринде келгенди.

Ала сёлешиулеринде аслам эсни «The Range/Хребет» проектни жашауда бардырыугъа бёлгенди. Аны бош магъанасы - округну регионларыны сейирлик табийгъат, маданият, тарых эм миллет энчиликлерин ачыкълауду. Проектни толтурургъа себепликни «Север Кавказны курортлары» ачыкъ акционер общество этеди.

Алай бла май айдан ала Уллу Кавказ таугъа экспедицияла чыгъып башларыкъдыла. Кюнбатышдан кюнчыгъыш жанына, Къара тенгизден Каспийге жолоучулукъ этилликди. Север Кавказда жашагъан халкъланы, аланы адет-тёрелерини, табийгъатны алыкъа адам аягъы басмагъан жерлерини юслеринден художествolу суратны кючю бла айтыллыкъды.

Бу ишлени жылны ахырына тамамларгъа белгиленеди. Жыйылгъан сурат материалланы мурдорунда уа Север Кавказгъа жораланнган адабият-художествolу альбом басмаланырыкъды, Россейни, тыш къыралланы да баш галереяларында, халкъла аралы фестивальлада кёрмюче къуралльыкъдыла.

Сергей Шагин бу башламчылыкъны къабыл кёргенди эм проектни Къабарты-Малкъарда бардырыугъа кёси жанындан не тюрлю болушлукъну да этерге айтханды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Эслеринде къаллыкъ командировка 2 бет

Кардиолог 3 бет

Тюзлюкню, керти сёзню жакъчысы 3бет

Сабийлени юйретиуню школлагъа атып къоймайыкъ 3 бет

Энтта кёчгюнчюлюкню юсюнден фильм 4 бет

Муратны кезиулю жетишими 4 бет

Юрий КОКОВ: «Кемчиликле тынч-тынч, бири-бири ызындан тамамланырыкъдыла»

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Терк къазакъланы жырларыны эм тепсеуларини къыркъал фольклор ансамблини художестволу башчысы Галина Бочарова уа ансамбль республикада, андан да тышында белгили болгъанын, аны концертлерине адамла сюйюп келгенлерин чертгенди. Алай аны кесини мекямы болмагъанны уа концертлеге тынгылы хазырланырыгъа онг бермейди. Ол республиканы оноучусундан ансамбльге автобус да тилегенди.

Бюгюнлюкде КъМР-ни миллет библиотекасында эки миллионнга жууукъ китап барды, окъуучуланы саны да жылдан-жылгъа кёбейгенлей барады, жангы технологияланы синдириу иш да къыстау барады, ден билдиргенди жыйылгъанлагъа аны тематасы Анатолий Емузов. Алай проблемала мында да бардыла. «1990 жылда библиотекагъа 47 минг китап келтирилген эди, 2013 жылда уа - 6 минг. Бусагъатда библиотеканы фонду асламында адамла саугъалагъан китапла бла толтуруладыла», - деп чертгенди.

Ол муниципальный библиотекаланы болумлары арытыкъ докон болмагъанларын да чертгенди. «56 мекямгъа ремонт этерге керекди, 8-сини халы ахырда осалды, энтта 46 библиотека уа арендагъа алынгган мекямлада орналыпдыла», - деп билдиргенди.

Сёз музейлени ишлерин къурауну, таулуланы эмда къабартылыланы тарых, культура хазналарын сакълауну проблемаларыны юсюнден да баргъанды. Изобразительный искусствону музейини таматасы Рита Таова экспонатланы асырарча энчи жер эмда тийишли оборудование болмагъанына тарыкъгъанды. «Бизде уа Брюллов, Шишкин, башха белгили художникле ишлеген суратла бардыла. Аланы тас этеригибизге къоркъуу уллуду», - дегенди эмда музейни мекямына къошакъ ишлетип, анда хранилище къураргъа предложение этгенди.

Къулийланы Къайсынны атын жюрютген Малкъар къырал драма театрны баш режиссёру Атмырзаланы Магомет федеральный программаланы болушлугъу бла театр гастроллагъа барыргъа онг тапханын билдиргенди. Кёп болмай труппа Башкирияда болгъанды, энди уа Татарстаннга барыргъа хазырланды. «Тюрк миллетлени театрларыны фестивальларына да къатышханлай турабыз», - дегенди.

Атмырза улу Москвада Шукин атлы театр училищеде къабарты студия къуралгъанын, анда окъуучан студентле, жууукъ заманда республикагъа къайтып, къабарты драма театрда ишлеп башларыкъларын айтханды. «Энди уа училищеде малкъар студия ачыллыкъды деп, ишаныпп сакълайбыз», - деп къошханды.

Ол малкъар эмда къабарты театрла битеу дунияда да жангызла болгъанларын да чертгенди. «Аны ючюн бизни театрлагъа миллет хазна неда академиялы театр деген даража берилирге тийишлиди», - деп белгилегенди.

Гинжи театрны директору Шомахов мекямлары болмагъанлары ючюн сабийлени спектакльлерине чакъыралмагъанларына, аны ючюн школлагъа, сабий садлагъа жюрюргъе тюшгенине тарыкъгъанды. Къабарты театрны артистракы Фатима Чехмахова уа артистлени асламы элледе жашагъанларын айтып, аланы фатарла бла жалчытыныу проблемасын кётюргенди.

Культурада ишлегенлени профкому таматасы Марьяна Даова искусство бла кюрешгенлени саулукъларына багъыныу, аланы путёвкала бла жалчытыныу юсюринден айтханды. Ол республиканы сыйлы атларын атау иш къалай къуралгъанына да зс бурургъа кереклисин чертгенди. «Кертиси бла да, тийишли болгъанла сакълап турадыла, ахырда жукъ да этмегенле уа сыйлы атлагъа тийишли болуп барадыла», - дегенди.

«Балкария» къырал этнография ансамбльни художестволу башчысы Къудайланы Хасан а элледе, районлада Культура юйлены болумлары асыры осалдан ала республикада гастролла бардыралмагъанларын айтханды. «Бизни къыралны субъектлерине, андан тышына да сюйюп чакъырадыла. Алай кеси къарачуларыбыз а миллет тепсеулени ариулукъларын кёралмайдыла, биз эллеге баралмайбыз, концертле кёргюзтюрча площадкала жокъдула», - дегенди.

Ол артислени айлыкъ хакълары аз болгъаны ючюн жаш адамла кетип баргъанларын да билдиргенди. «Биз аланы жылла бла тепсегре, кеслерин сахнада жюрютюрге юйретебиз, алай артда уа ала кетип къаладыла», - дегенди.

Ахырында Юрий Коков битеу сёлешгенге да ачыкъ болгъанлары, республикада проблемаларла сууукъ кёзден къарамай, аланы тамамларгъа кюлдан келгенни этерге хазыр болгъанлары ючюн ыспас этгенди. «Мен бизни ушакъъа ыразыма, ачыкъ болгъаныгъыз ючюн сау болгъуз», - дегенди.

Ол культурада проблемала кёп болгъанларын, аланы барысын да бирден кетиргерге онг болмагъаны да белгилегенди. «Аны менден да ари ангылайсыз, алай кемчиликле тынч-тынч, бир бири ызындан тамамланырыкъдыла», - деп къошханды.

Ол гинжи театрны, тепсеу ансамбльлени мекямлары болмагъанларына, Музыка эмда Шогенцуков атлы Къабарты къырал драма театрланы мекямларында тапландыгыу ишге ахырына жетдирилмегенлерине да жарсыгъанды. «Ол тюз тюйюлдю», - дегенди. Сёзюню ахырында ол адамла анга ышаннганларын ангылагъанын, жууаплылыкъны сезгенин да чертгенди.

Юрий Коковну тюбешиуде этген доклады газетде басмаланырыкъды.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Эллеге кёз къарам тюрленнгенди

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Жыйылгъан тирликни сакълау да эл мюлк бла кюрешгенлени жарсытхан проблемаладан бириди. Продукцияны бир жолгъа сатаргъа онг жокъду, тузлатыргъа неда варенье, сок этдирип къояргъа унамагъанла да бардыла. Кесибизде ёсген кёгетлени уа адамла жаланда ала битген заманда угъай, сау жылны да ашаргъа излейдиле. Аны эсге алып, фермерлерибиз ёсдюрген продукцияны сакъларча хранилищеле къурау жаны бла программа бардырылады жашауда.

- Арт жыллада жаш адамла, иш излеп, элледен уллу шахаргъа кёчюп барадыла. Сиз оюм этгенден, бу халны тюзетирге онг бармыды?

- Съездде сюзюлген вопросларгъа тынгылагъандан сора РФ-де эл мюлкге кёз къарам тюрленнгенди деп, шарт айтыргъа боллукъду. Къыралны къоркъуусузлугъун жалчытыуда, аскер кючюбюзню айныхтандан сора да, эл мюлкню аягъы юсюне этиу, эл мюлк продукцияны

санын ёсдюрюу, элчилени жашау болумларын игилендириу да магъаналы жерни алгъанын ангылагъанма.

Бизни республикада элчилени саны артыкъ бек азаймагъанды. Болсада хар кимни да иш бла жалчытхан тынч тюйюлдю. Аны ючюн адамла кеслери да мадар этерге керекдиле – жерни арендагъа алыргъа, сюрюргъе, тирлик ёсдюрюргъе.

Алай, башында сагъыннгнымча, тирликни сатыу бла байламлы проблема барды. Мен акъыл этгенден, эл мюлк бла кюрешгенле биригирге керекдиле. Съездде аны юсюнден да баргъанды сёз. Фермерле консервала жарашдыргъан заводла бла биригирге тийишлидиле. Ол а эки жанына да хайырлы байламлыкъ боллукъ эди. Неда бир къауум фермер кеслерини продукцияларын жарашдырырча консервала этген гитче завод ачсала да файдалы боллукъду. Бу болумда фермерлеге жаланда кооперация болушурукъду.

- Алай болгъанлыкъгъа, элле айнытыллыкъларына, даражалары кётюрюллюклерине ышандырсгъан затла уа айтылгъанмыдыла?

- Премьер-министр, «Единая Россияны» башчысы Дмитрий Медведев айтханыча, партия элледе депутатла бла аграрный политиканы юсюнден ушакъны биринчи кере кёрагъанды. АПК-гъа къырал тутхучлулукъну тёрт миллиардха кёбейтирге план салынгнганды. Медведев съездде этилген эсгертиулени кёбюсю жашауда бардырылып башлагъанларын да чертгенди.

Форумну итогларын чыгъарыугъа жораланнган селектор кенгешде партияны Баш советини президиумуну келечиси, РФ-ни Къырал Думасыны аграрный вопросла жаны бла комитетини председатели Николай Панков да сёлешген эди. Ол Россейде халкъны ючден бири элледе жашагъанын белгилеп, аланы жумушларын толтруургъа башха сфералагъа къоратхандан къалгъан ачханы берииню тохтатыргъа керекликсин чертгенди. Ол «Единая Россияны» законла чыгъарыучу органлада фракцияларын бу магъаналы сфераны айныхтыу жаны бла ишлерин тириллтирге чакъыргъанды. Ма аны ючюн айтама, къыралда элчилени жарсыуларын тамамлаугъа энчи магъана берилип башлагъанды деп.

Владилен ПЕЧОНОВ.
«Единая Россия» партияны КъМР-де регион бёлюмюню пресс-службасы.

БУСАГЪАТДАГЪЫ ЖАШ ТЁЛЮ

Аты энциклопедиягъа киргенди

Арт кезиуде школлада окъугъан жашларыбыз бла къызларыбыз кеслерини хунерлиликлери бла, жетиссимлери бла къуандыргъанлай турадыла. Аланы атлары энциклопедиялагъа окъуна киредиле.

Кёп болмай аллай къуанчлы иш Булунгу элни школунда да болгъанды. Онунчу классны окъуучусу Балпыналаны Германны къызы Элинаны аты Международная энциклопедия «Одарённые дети» деген китапны «Им принадлежит будущее» деген кесегинде жазылгъанды. Андан сора да, къызчыкъ «Одарённый ребёнок» деген майдал бла саугъаланнганды.

Ол, Обнинск шахарда бардырылгъан окъуучуланы «Юность. Наука, Культура» Битеуроссей ачыкъ конференцияларны тарых краеведение секциясына къатышып, Булунгуну юсюнден хазырлагъан иши ючюн биринчи жерге тийишли болгъанды. Аны илму башчысы уа географиядан устаз Чегембайланы Фатима Хызировнады.

Элина, керти да, хунерли сабий болгъанын ары дери да кёп жерде ачыкълай келгенди. Узакълыкъгъа да къарамай, Булунгудан Нальчикге Сабийлени бла жаш тёлюню чыгъармачылыкъларыны республикалы арасына жюрюгенлей турады. Математикадан «Кенгуру» конкурсда, «Адам эм табийгъат» естествознание эришиуде, «Интеллект» деген интеллектуалчыгъармачылыкъ марафонда эм кёп башха эришиуде да алчы жерле алгъанлай келеди. Озгъан жыл а, «Единая Россия» Битеуроссей политика партияны бизни республикада регион бёлюмюню диплому бла саугъаланып, стипендиягъа тийишли болгъанды.

Сагъыннганыбызча, школчу къызчыкъ Обнинск шахарда бардырылгъан конференциягъа къатышханды. Бизни республикадан ары дагъыда онеки сабий баргъанды. Элина Булунгуну юсюнден этген презентацияны жюри бек жаратханды. Ол устазы Фатима Хызировна бла бирге къартланы, элде белгили адамланы, кешенелени, басхыланы суратларын, хапарларын да жыйышдыргъанды. Аланы уа революциягъа дери, кёчгюнчюлюк эм бусагъат заманлагъа юлешгенди.

Жюриде олтургъанла, кешенелени, туризмни юсюнден билирге сюйюп, къызгъа кёп соруулагъа бергенديле. Алай ол абызырамагъанды. Хазырлагъан иши, берилген соруулагъа жууаплары да биринчи даражалы дипломгъа тийишли болгъандыла.

Элина музыканы, миллет тепсеулени да чексиз сюеди. Школну бошаса, Москвада окъуп, врач болургъа излейди. Эгечи Фатима МГУ-ну студентиди да, ол да андан артха къалмазгъа кюрешеди.

Болсада къызны табийгъатха, анда болгъан тюрлениулеге, тёгеркедеги къудуретге бла аны ариулугъна сейири уллуду. Аны бла къалмай, ол аланы барысын да аламат суратлагъа тюшюреди.

Анасы Сакинат айтханнга кёре, саулай да бош заманын суратланы, башхабашха темалагъа юлешип, папкалагъа жыйышдырыугъа береди. «Ол врач боллукъма дегенликге, аны табийгъатха сюймеклиги бла суратлагъа хунери хорлап къоярыкъ сунама. Ким биледи, алда заман барды. Элина нени сайларыгъын артда кёрюрбюз»,-дейди Сакинат бизни бла ушагъында.

Кертиди, алыкъа къызчыкъ онунчу классды. Болсада окъууну, къайсы жумушну сайласа да, халкъына жарарча, тынгылы, уста специалист боллугъу уа кёрюнюп турады. Аны муратъ да олду.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.

Суратны **ХОЛАЛАНЫ Марзият** алгъанды.

ЖЫЙЫЛЫУ

Муниципальный газетлени проблемалары тинтилгендиле

«Терек-1» газетни редакциясында КъМР-ни Басма эм асламлы коммуникацияла жаны бла къырал комитетини башчысы Игорь Дроздовну, Журналистлени союзуну башчысы Борис Мазиховну, муниципальный газетлени баш редакторларыны къатышылуары бла жыйылыу болгъанды.

«Майские новости» газетден Наталья Ярченко, «Баксанский вестникден» Сафарби Доткулов эм «Баксандан» Лидия Шогенцукова «Газетлени бетлеринде жамауат-политика болумланы юслеринден билдириу» деген темагъа докладла окъугъандыла. Аслам эс проблемаланы сюзюугe берилгенди.

Алай изданияланы багъалары бийик болгъаны, журналистлени иш хакъларыны азлыкълары, жамауатха газетле заманында келтирилмегенлери аланы ишлерини барыууна уллу чырмау этеди. Андан сора да, подписканы кёбейтиуню эм кадрланы хазырлауну юсюнден да айтылгъанды.

Игорь Дроздов багъаланы кётюрюу бла байламлы соруу алгъаракълада КъМР-ни Парламентини Президиумуну жыйылыуунда тинтилгенин айтханды эм проблемаланы тамамлауну амалларын бирге излергe кереклисин белгилегенди. Ала битеуюю да энди комитетде толу сюзюллюкдюле, деп билдиргенديле Терк районну администрациясыны пресс-службасындан.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Документле

Стрижко Елена Валерьевнаны Прохладный шахар территориялы айырыу комиссияны къол кётюрюрге эркинлиги болгъан членине салыуну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны

БЕГИМИ

2014 жылда 14-чю апрельде Нальчик ш. №74/1-5

«Россей Федерацияны гражданларыны айырыу эркинликлери эмда референдумгъа къатышыргъа эркинликлери жалчытылыныкъларына баш гарантияланы юсюнден» 2002 жылда 12-чи июнюда чыгъарылгъан 67-ФЗ номерли Федеральный законну 20-чы,22-чи,26-чы статьяларына, «Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы 2003 жылда 18-чи февраль чыгъарылгъан 23-РЗ номерли Законну 2-чи статьясыны «е» пунктуна, «Къабарты-Малкъар Республиканы территориялы айырыу комиссияланы юслеринден» Къабарты-Малкъар Республиканы 2003 жылда 8-чи январьда чыгъарылгъан 1-РЗ номерли статьясына, «**Лесняк Анатолий Васильевични** Прохладный шахар территориялы айырыу комиссияны къол кётюрюрге эркинлиги болгъан членини къуллугъундан эркин этиуню юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны 2014 жылда 14-чю мартда чыгъарылгъан 72/3-5-чи номерли бегимине тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясы **бегим этеди**:

1.**Стрижко Елена Валерьевнаны** Прохладный шахар территориялы айырыу комиссияны къол кётюрюрге эркинлиги болгъан членине салыргъа. Ол 1977 жылда туугъанды, бийик профессионал билими барды, «Къабарты-Малкъар Республиканы Прохладный шахар округуну бухгалтер эсеп жаны бла управлениясы» муниципал казна учреждениясы таматасыны орунбасарыды. Комиссияны къауумуна къошаргъа деп аны кандидатурасын Къабарты-Малкъар Республиканы Прохладный шахар округуну жер-жерли самоуправление Совети кёргюзтгенди.

2.Бу бегимни асламлы информация органлада басмаларгъа эмда Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны Интернет-сайтына салыргъа.

В.М.ГЕШЕВ
АТМЫРЗАЛАНЫ И.А.

Айырыу комиссияны председатели
Айырыу комиссияны секретары

БАШЛАМЧЫЛЫКЪ

Оноучу кадрла хазырлауну къайгъысын кёре

Окъуу сферада бола баргъан тюрлениуледе баш магъана бегирек да сурамы болгъан затлыкъланы хазырлаугъа бериледи. Шёндюгю специалистлеге ишлеринде жетишимли болур ючюн, жаланда тийишли билим алыу бла чеклепип къалыргъа жарамайды. Адамла бла сёлеше эмда оноу эте билирге да керекди.

Предприятияны менеджментине жаланда бир окъуу курсну кезиуюнде юйрениу азды. Бюгюнлюкде студентлеге бу теманы энчи программны чеклеринде ачыкълап, вузну бошагъанлырында тийишли къошакъ билим алгъанларына шагъат диплом берирге да керекди. Ол мурат бла университетни алгъада ректору Мухаммед Шахмурзовну башламчылыгъы бла «Профессионалинновация адаптацияны арасы» (ЦПА) къуралгъанды.

Студентле анда производствода эмда башха сфералада оноу этерге, предприятияны продукцияны чыгъарыу, финансла эмда экономика жаны бла халын тинтип, айныу жолларын белгилерге, производстволу кенгешлени бардырыргъа, сора ол этген оноуларыны ахыры неге келлигин аллындан окъуна тергерге юйренирикдиле. Дагъыда бу программа бла арасы выпускниклерин эл тийреледе мониторинг ишлени бардырыугъа бла агропромышленность комплексде энчи программлагъа илму жаны бла себеплик этиуге къошаргъа умут барды.

Окъугъан кезиулеринде жаш тёлю директорну, экономистни, финансистни, цехни начальникгини, агрономну, зоотехникни эм башха специалистлени къуллукъларын сынау халда толтуруп кёрлюкдюле. Анга ден арада къауум кабинетле къурагъандыла. Бу сынау окъуучулагъа сайлагъан усталыкъларында оноучуну ишини энчиликлери бла терен шагъырейленирге себеплик этериги да баямды.

Окъуучулагъа социальный эм психология жаны бла билим берген курс да барды арада. Производствода алчыланы, алгъадача, сыйлы къагъылта бла белгилеу биогюнлюкде магъаналылыгъын тас этгенди дерге боллукъду. Аланы атларын жамауатха кенг белгили этерге эмда къыйынларына тийишли багъа берирге, аны бла бирге ишге ёллендирирге да юйренирикдиле ала.

Алайды да, профессионал адаптация курсну бошагъанна битеу сагъынылгъан затла бла шагъырей боллукъдула, кеслерине да шагъат сертификатла берилликди.

Аслан АПАЖЕВ, КъМКъАУ-ну ректоруну къуллугъун толтургъан, доцент.
Цорай КАГЕРМАЗОВ, эл мюлк илмуланы доктору, РАЕН-ни академиги.
Анатолий ГОРДЕЕВ, ЦПА-ны директору, доцент.

ПАРАЛИМПИАДА ОЮНЛА

Эслеринде къаллыкъ командировка

Кёп болмай Сочиде Паралимпиада оюнла бардырылып бошалгъандыла. Алагъа бизни республиканы транспорт сферасында ишлегенле да къатышхан эдиле. Ары баргъан къауумгъа КъМР-ни Парламентини депутаты, «Эльбрус-Транс» компанияны генеральный директору Темукъуланы Абдул-Хаким башчылыкъ этгенди.

- Манга РФ-ни Транспорт министерствосунда Олимпиада оюнла бла байламлы болжаллы халда къуралгъан транспорт дирекцияны башчысы Андрей Жуков сёлешгенди, - дейди Абдул-Хаким. - Аны айтханына кёре, Сочиге бу Оюнланы кезиуюне автотранспортну тау тийреледе жюрютген сынаулары болгъан водителле керек эдиле. Ол кеси да бир заманда къыралны транспорт инспекциясыны департаментине башчылыкъ этген эди. Ол кезиуледе бизни республикада да бир ненча кере болгъанды. Кеси бла да иш бла байламлы вопросла бла терк-терк тюбеше туруучу эдик.

Алайды да, КъМР-ни Транспорт эм жол мюлк министерствосу да къатышып, биз республиканы автотранспорт предприятиялларында урунгганланы санындан уллу къауум къурагъанбыз. Сочиге ала барысы да бармагъандыла. Бирле тийишли документлери болмагъаны ючюн къалгъандыла, кеслери бармазгъа оноу этгенле да болгъандыла. Ахырында 25 адам къалгъанды да, Къара тенгизни жагъасына ала тебирегенديле. Аламысы «Эльбрус-Транс» компанияны ишчилери эдиле.

Темукъуланы Абдул-Хаким анда болжаллы халда къуралгъан автотранспорт предприятиладан бирине таматалыкъ этгенди. Бойсунуууунда эки жюз жанггыл машина эмда аллай бир автобус болгъанды. Битеу техника Адлерни жанны аэропортуну къатында тургъанды. Сакъат спортсменлени ташыргъа жараулу транспорт да бар эди автопредприятияда.

Республикадан баргъанла эки къауумгъа бёлюнгенديле. Уллу (45 адам сыйынгнган) автобусладa ишлерге сюйгенле кюнакъ юйледен биринде кечинингенديле, башхала уа, ишге узакъ болмазча, автопаркны къатында жашагъанланы юйлеринде тохтагъандыла.

Ары келгенлей оюна, водительлеге стажировка этер ючюн, бир ненча кюн бергенди. Ол кезиуде ала жангы жоллагъа, маршрутлагъа, кылайда къаллай белгиле болгъаныны тынгылы къарагъандыла. Сочиде болгъан кезиулеринде спортсменлени, тренерлени эмда башха персоналны эришиуле бардырылгъан жерлеге ташыу бла кюрешип тургъандыла. Ол кезиуде ишлеринде бир кемчилик болмагъанды, жашла графикленген чыкъмай эмда бир тюрлю бузукълыкъла этмей, тюз ниетли толтургъандыла борчларын.

Эришиуле бошалгъандан сора водителлени барысына да къуучанлы халда къыралны башчыларыны атындан ыразылыкъ къагъытла берилгенديле. Специалистледен бири уа – Балаланы Назир – алтын сагъат бла окъуна саугъаланнганды.

Абдул-Хакимни айтханына кёре, Сочиге барып, быллай тарых магъаналы жумушха къатышханы аны эсинде къаллыкъды. Шёндю уа водителлени Къырымда автотранспорт бёлюмге болушлукъ этерге чакъырадыла.

А.САФРОНОВ.

СУРАТДА: Темукъуланы Абдул-Хаким Сочини автопаркында.

Заманны белгилери

Сабий садлагъа - электрон кезиу бла

Быйылдан башлап республикада сабий садлагъа электрон очередьле кийириледиле. Ала не тюрлю амал бла ишлериклерини эм къаллай бирге хайырлы боллукъларыны юсюнден Элбрус районну Билим бериу управлениясыны баш специалисти Моллаланы Зарета айтады:

- Электрон кезиу РФ-ни Правительствосуну буйругъун толтururуу эм школгъа дери билим бериу организацияланы окъуу керекле бла жалчытыныу ачыкъ бардырыр ючюн кийириледи. Анга кёре къыралны толтуруу власть органларына бла жер-жерли самоуправление органлагъа 2014 жылны биринчи январына заявлениялана алыу, сабийлени эсепге салыу эм ала сабий садгъа жюрюргъа документлени жарашдырыуну электрон амалгъа кёчюргёре айтылгъан эди.

Электрон системагъа кёре, атаанала балаларын сабий садгъа битеу районда да бир очередьде саллыкъдыла. Аны ала, юйден чыкъмай, Интернетни болушлугъу бла эталлыкъдыла эм кезиулери жетгенин бла къалгъанын да кёрюп тураллыкъдыла.

Болсада сюйгенле алгъаннгы системаны да хайырланаллыкъдыла. Аны ючюн Билим бериу управлениягъа битеу керекли документлени жыйышдырып келтирирге керекди. Заявканы да жангызы бир угъай, талай сабий садгъа берирге жарарыкъды. Ол ата-аналагъа юйлерине жууукъ учреждениялана сайлагъа онг бергенди.

Электрон кезиуню юсюнден айтханда, анга сабий туугъанлай окъуна турургъа боллукъду. Регистрация этилгенден сора кезиу жеттенини юсюнден управлениясы ишчилери алагъа телефон бла сёлешип неда электрон почта бла бildирликдиле.

Белгилерге керекди: башха сабийлени эсепге салсала неда адамланы льготалы къауумлары заявлениляна берселе, электрон кезиу тюрленирге боллукъду.

Анатолий ТЕМИРОВ.

ГАЗЕТИБИЗНИ 90-ЖЫЛЛЫГЪЫНА

Тюзлюкню, керти сёзню жакъчысы

Заман къалай сейирди. Бир къарасанг, ол алай терк барады, ыйыкъла, жылла бир бирлерин къууа, кёзюнгю ачып къарагъынчы, бошалып къаладыла. Бир затны ашыгъып сакъласанг а, ай окъуна узакъгъа созулады.Аны айтханым, 1965 жылда газетде ишлерге келгенимде, сау жарым ёмюрню таймай, анда къуллукъ этерме деп, ёмюрде эсиме келлик тюйюл эди.

Бусагъатда артыма айланып къарасам, ол кезиу бир кюнча окъуна кёрюнмейди. Экинчи жанындан а, ол заманны ичинде битеу дунияда, къыралыбызда, кеси республикабызда да адам хыйсап этип ангыламазча къаллай уллу тюрлениуле болгъанды.Мен аланы барысына да шагъатма, журналист болгъанын къадарымда аланы кеси жюргеими юсю бла ётдюргенме.

Журналист ишим а былай башланнган эди. Къабарты-Малкъар къырал университни бошап, Огъары Бахсанда устаз болуп ишлей эдим, газетибиз бла байламлыкъ жюрютюп, эй жашаудан жаза туруучу эдим да, редакциягъа ишлерге чакъырадыла. Баш редактор Черкесланы Сарбийге элтеди да, ол бир акъчачы кишиге: «Магомет, бу жаш бла шагъырей да бол, жазгъанына, билимине кёз жетдир да, бир айдан экигиз да манга келигиз»,-деди.

Акъчач киши уя артда билген эдим сыналуу журналист, республиканы белгили Ностуланы Окъунну жашы Магомет болгъанын. Ол партия жашау бёлюмюне башчылыкъ этгенди. Ностуу улу манга сынау ишге эки статья жазаргъа буюрады. Бири ишлеген школумда партия организацияны окъуу -юйретиу ишге башчылыкъ этиу хунерин кёргюзтген, экинчиси уа «Быллым» совхозну парткомуну къураучу-юйретиучю магъанасын ачыкълагъан материалла хазырларгъа керек эдим.

Тюзюн айтсам, партия къурулушдан ангылауум жокъну орунунда эди. Къалайалай болса да, мектепни устаз коллективини жашауун, ишин тынгылы хазаргъа кюрешип, совхозну партия организациясыны секретары бла къысха интервью этип, айтхан заманларына редакциягъа келеме.

Магомет манга жарыкъ тюбейди, келтиргген затларыма да кёл салып къарайды, кёп жерлерин тюзетеди да, жукъ айтмай, мени Сарбийге элтип барады. Анга уа къаллай жумуша буюргъанын, мен аланы толтурургъа кюрешгеними айта келеди да, ахырында былай дейди: «Жаш къыйын салгъанды, эки жумушну да толтургъанды. Алай партия теманы ачыкълаялмагъанды. Устаз коллективни окъутуу-юйретиу ишин а толу кёргюзтгенди, малкъар тилни грамматиканы жорукъларына тийишлиликде иги биледи деп айталлыкъма...»

Сарбий, сынау ишлени юслеринден сёзге кёп къошуумай тынгылап турду да: «Баш юкн ише чыкъ»,- деп, экибизни да башыбызгъа бош эди. Ише келгенимде уа, партия жашау бёлюмге угъай, культура эм совет къурулуша элтип, аны таматасы Шауаланы Миналданнга: «Санга жангы ишчи алып келебиз», - деп, аны бла шагъырей этиде. Алай бла анда таймай 12 жыл урунгъанма. Миналдан ише бек къаты эди.

Арт болжалгъа сала турмагъанлай, биринчи кюн окъуна ол: «Муну басмагъа жарашдыр»,-деп, тюрклюлени эрттедеги календарыны юсюнден жамаанды берди. Алай бла журналист коллективде ишлеп башлайма. Ол заманда политика жашаудан башлап жашау турмушуа дери да башха тюрлю излем бар эди, урунуу низам къаты эди. Ким биледи, журналистлени асламысы Уллу Ата журт урушну ыхыйынлыгъын сынагъанла, тылда кече жатмай ишлерге юйренгенге болгъанлары себеллими эди да, жигерликни айтхан окъуна этме!

Миналдан кеси кёп ишлей эди, бизден да аны излегенди. Кабинетде олтуруп турмагъанды, командировкагъа терк-терк жибергенди. Бир жолда уя редакторда жыйылыудан чыгъып келеди да, Алимни бла мени Черек аузуна, къалгъанланы да кимин Терк, башхасын Чегем районнга атландырады. Барыбыз да баргъан жерлерибизде культура учреждениялада болумгъа къараргъа, культура юйле, клубла къалай ишлегенлерини юсюнден жазаргъа керек эдик.

Алим Огъары Жемталагъа кетеди, унутмагъан эсем, ёге анасы анда жашай эди. Мен Къашхатауда къалама. Культура юйде Улбашланы Азнорну башчылыгъында художестволу самодеятельность коллектив ишлей эди да, аны юсюнден жазама. Ол хыйсап фахмулу жырчы бла да он жол биринчи кере шагъырей болама. Аны бла бирге Сукан жайлыкъда малчы къошлагъа да жетип, Азнорну жырларына, кюлкюлю, масхара хапарларына тынгылап, анда ийнек сауучуланы, сюрюучюлени жашаутурмушларыны, культура солууларыны юслеринден эки-юч материал алып келеме. Тамата ыразы болады.

Таматабыз ише къаты болгъанлыкъгъа, къолунда урунгъанлагъа сакъ эди. Бир тюрлю жарсыуунг болса, болушур амал излеп, биргенге барып, керек жерде сёлешгенди, оюмлу сёз айтханды, къоруулагъанды.

Аны аслам иги къылыкъларындан мен артыкъда ачыкълагъын жаратханма. Ол сёзню буруп, башын жабып кюрешмей эди. Кёзбауну, жойкъулланыуну кёрюп болмагъанды. Терслигинги бетинге айтханды. Не уллу къуллукъчуну аллында да айтыран жашырмагъанды. Тюзлюкню бек жакълагъанды. Аны алайлыгъы битеу жазгъан затларында кёзге шарт кёрюннгенди.

Эсимден бир да кетмейди бир жолда аналарын инжилтген, къыйнагъан эки эгечни юсюнден «Ана тюйле» деген ат бла уллу статья жазгъаны. Ким сюерик эди аллай уллу, айыпларын битеу таулу халкъгъа туура этиую. Къамамагъан эгечле Миналданны, газетни да сюдге бередиле. Алай чынтты журналист, айтхан сёзюн къаты тутхан, тюзлюкню сюйген Миналдан, алагъа сюдде айып этип, газетни, кесин да къоруулап, экинчи кере да «Бедишликле» деп, уллу фельетон жазгъан эди.

Шауаланы къыз, тюз редакцияны ичинде басма ишни уста къураучу болуп къалмай, жаш журналистлени хазырлаугъа да уллу кыйын салгъанды. Жамаат жаратыгъа тири къатышханды. Миллетибизни фахмулу адамларыны даражаларын кётюрюрге дайым къайгъыгъанлай тургъанды. Аны заманында Къулийланы Къайсын, Хажимуса, Отарланы Керим, Шахмырзаланы Саид, Гуртуланы Берт редакцияда къонакъда артыкъда терк-терк болгъандыла. Эсли да, билимли да тиширыу аланы хар бири бла тансыкълап сёлешиучюсю бюгюн да кёз аллымдады. Ала бла миллетни таусулмазлыкъ жарсыуларыны, алгъа атламларны юслеринден кёлюн къандырып ушакъ этсе, бети жарып, къууанчы кёкюргине сыйынмай, сау кюнню кеси кесине ышара, бизге да кесини жаш заманындан, Москвада институтда окъугъан жилларындан кёп сейир хапар айтыр эди.

Миналдан, былай къарагъанда, ише берилгенден башха не биледи, гурмук адамды, тырманчыды, дерге да болур эди. Угъай, ол аллай тюйюл эди. Тойда тепсеригъ, жырларгъа да фахмусу бар эди. Къууанчлада, адамла кёп жыйылгъан жерледе чамлары, лакъыдасы бла да нёгерлерин кюлдюрюучюсю, тойгъа къууат бериучюсю да бизни заманны журналистлерине белгилиди.

Уллудан тутуп къарагъанда уа, анасындан гитчелей ёксюзлюк сынагъан къызны жашау, урунуу жоллары тынч болмагъандыла. Гитче заманында жаланаякълай бузоу кютюучюсюню, Нальчикде окъугъан студент жылларында ач кюнлери кёп болуучусуну юсюнден да сагъынычу эди, озгъан заманланы эсгергенде.

Алай аны жашауун бек мутхуз этген а къарындашы Салихни жарсыулу къадары эди. Ана тилде чыкъгъан газетибизни баш редактору болуп ишлей тургъанлай, озгъан ёмюрню 30-чу жылларында репрессияланы кезиюнде жалгъан дау бла тутулгъанны тюзлюкюн кёргюзтюр, башына бош этер ючюн, кёп жерлеге баргъанды, Москвагъа жазгъанды. Ахырында, тюзлюк хорлап, башына бош болуп, Салих юйге къайтып келе тургъанлай, жолда жюреги тутуп, дуниядан кетгенди. Аны ачыуу эгечни жашауун шургулу этгенлей турду ёлюп кетгинчи.

ТЕММОЛАНЫ Мухадин.

СУРАТДА: Маммеланы Магомет, Шауаланы Миналдан, Ботталаны Ибрахим.

Адам эм аны иши

Кардиолог

Ностуланы Карина,Гаургиев Арсенни къызы, жаш болгъанлыкъгъа, адамлыгъы эм усталыгъы бла да кесин танытханды. Ол Нальчикни Дубки тийресиндегы кардиология клиника больницада врач болуп ишлейди, бёлюмню таматасыды.

-Медицина - мени жашауумду. Сёзсюз, ол ауур ишди, жууаплыды, адамланы инжилгенлерин кёрюп тургъанны айтсакъ да, тамамды аны тынч болмагъанын ангылатыргъа. Докторла анга юйренип къаладыла, дейдиле.Алай, не кёп ишлесенг да, ол затха тюзелген бек къыйынды. Кимни да билмейме, мен а - алайма. Болсада жангыдан сайларгъа тюшсе, биягъы медицинаны, шарт айтханда уя, кардиологияны арсарысы сайларыкъ эдим,-дейди Карина.

Аны керти айтханына мен аны бла ушакъ этгенимде тюшюнгенме. Ол, саусузларын эсгере, бирде мудах бола эди,уллу къара кёзлери жилямукъдан толуп, бирде уя жарыкъ ышара эди. «Кёлсюзлюк этген сунмагъыз, - дейди ол,мени соруулу къарагъанымы кёрюп. - Саусузъа жюргенги сезимини билдиригге чыртда жарамагъанын уста билеме. Не тюрлю кезиуде да ишар, ол анга хошлукъ, ышанылукъ береди. Алай аны унамагъанла да бардыла. Алайды да, биз психолога да болургъа керекбиз»,-дейди Карина.

Ол бакъгъан биринчи саусузун да эсинде тутады. Сексенжылдыкъ таулу кишини жашауу Карина ны хайырландыр бир неча жылгъа созулгъан эди. Къызкъолунда ауушхан саусузну да эсден кетералмайды. «Анга токъсан жыл бола эди. Ол болум, ауруу да хорлагъан эдиле аны, алай болса да, анга болушлукъ эталамагъаныма кесими терслеп тургъанма»,-дейди ол.

Манга Карина юсюнден газетге бир жаз деп кёпле тилегенди. Мен аны бла тюбешгенде билгенме анасы Биттирладан болгъанын. Баш иеси да Ностуладанды. Ол да фармакологду. Карина малкъар, къабарты тилледе да бирча иги сёлешеди. «Ол да мени ишимде бек жарайды»,-дейди къыз.

Къабарты-Малкъар къырал университни бошагъандан сора ол кардиология больницада ординатураны Нодар Шардановну башчылыгъында ётеди. Ише да къызны ол чакъыргъанды. Аны кесини биринчи эмда бек магъаналы устазына санайды. 2002 жылда къыз кардиология клиника больницада врач-ординатор болуп башлайды, 2007 жылдан бери уя къан басымлары кётюрюлгенлеге бакъгъан бёлюмню таматасыды.

Алай усталыгъын,билимин кёзюрюючю къоймагъанды. «Алайсыз жараркъ тюйолдю, кюнден-кюнге жангъан жанны дарманла, аппаратла, амалла да чыгъадыла. Алгъын ачыкъларгъа кыйын болгъан ауруну, бусагъатда алгъадан билип, адам кесин сакъларча этер онг барды»,-дейди Карина.

Аны кюн сайын юйде эки жашчыгъы сакъларидыла. Ала алыкъа гитчедие, бири школда окъуйду, башхасы - сабий саддады. Юч эр кишиге ухараргъа, алагъа заманында аш-суу этип берирге керекди. Анга да ухарамай, Карина кыйын саусузу болса, анга эс тапдыргъынчы,кетерге ашыкъмайды. Керек болса, юйюнден да больницагъа мычымай жетер.

Ол кесини колегаларын да улу хурмет бла сагъынады. «Бусагъатда республикалы кардиология арада ишлеген» врачла кёп жаны бла устадыла.Къыралны белгили клиникаларындан артха къалмай, жюркеге къаллай операцияны да этерге къолларындан келликди.

Насыпха, кардиохирурглары быз да бардыла, жарсыуъа, сертификат жокъду. Аны алсала, мында жаашаргъанлагъа саулукъларына бакъдырыр ючюн, тышына барыргъа, ахчаларын, замаланларын да къоратыргъа керек боллукъ тюйюлдю. Аллай врачладан бири Боркъуланы Исламды. Аны жюркеге не кыйынын операцияны да этерге къолундан келеди. Дагъыда инфарктны, инсультну жолаярын кесер ючюн деп да энчи кабинет ишлейди. Анда доктор пациентлеге андан ары кеслерин къалай жюрютселе тап боллугъуна, не ашаргъа жарамагъанына, не этерге керек болмагъанына юйретеди. Ол да бизни ишибизде уллу себелликди»,-дейди ол.

«Мен кёп врачлагъа тюбегенме, алай Карина Арсеновнача жарыкъ, огъурлу, халал жюреклини уя кёрмегенме. Жаш болгъанлыкъгъа, ишин бек уста биледи. Жюрегим ауруп, больницагъа тюшгенимде, мен сизни врачыгъызма де келеди.

Мен а ыразы болмайма, бу кёзсчыкъ не врачлыкъ этерикди деп. Таматагъа барып, тынгылы докторну къолуна бер мени, деп айтырыгъа окъуна акъыл келген зди. Алай бир кесек сёлешгенибизден сора уя терс болгъанымы ангыладдым. Артдан-артха уя аны уста болгъанына тюшюндюм. Мени аягъы юсюме ол салгъанды»,- дейди КъМР-ни Журналистлерини союзуну правлениени председатели Борис Мазихов.

Бу врачны юсюнден аллай сёзлени дагъыда кёпле айтхандыла. Ол а къайсы адамгъа да бек уллу намысды, насыпды.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

ХХ ёмюрню жашырынлыкълары

Урушдан сора Гитлер негрли тиширыуну алгъанды эм жарлылыкъда аушханды?

Гулласыз асыралгъанды

Россейни телеканалларындан биринде берилген сюжетни мен биринчи апрель оюнданда бири сунноган эди. Бразилиячы тиширыу Симони Рене Геррейро Диас айтхангъа кёре, Германия ууатылгъандан сора Гитлер Адольф Лейпциг деген ат бла Бразилияны терен районларындан биринде жашагъанды. Расист жашырын жашау этер ючюн Кутинга деген негри тиширыуну алгъанды. Бек жарпы жашау этип тургъанды. Дорбунлада хазна излегенди, анда сындыргъанды базыкъ бутун да, 30 жыл мындан адда 95-жыллыгъында ёлгенди. Юйсюз факъырача, гулласы асыралгъанды. Аны кертилигине уа шагъатлыкъ къайда? «Къарт немецлини негрли тиширыу бла иги кёрюнмеген сураты да барды.

Диас съёмкала этип айланнган россейли къауумну эски къабырларгъа элтгенди, эки киши бек аз багъаргъа жору болмагъан къабырны къазгъан эдиле. Метр терениликде эр киши костюму бла сюекле бар эдиле. Журналистле ёлюкню сюеклерин Бразилиядан Москвагъа тапдыргъандыла. Ара шахарны генетиклери сюекле эр кишиникледиле деп тохташдыргъандыла. Толу шартланы жарым жылдан сора берирге айтхандыла.

Гитлерни къабырымы табылгъан болур, битеу дуния окъуна билмей тургъанлай?

Тинтуиули андан ары бардырама. Диас деген къатын бош тиширыучукъ тюйюлдю. Кёп болмай «Гитлерни Бразилияда - жашауу эм ёлюмю» деген китапны жазгъанды. «Фюрерни къабыры» табылгъандан сора аны, къабырдан чыгъарып, жууукъларындан бирини гени бла тенглешгендиле.

Къачхан эди Аргентинагъа

-Ол Гитлерни юсюнден бек болмачы хапарды,- дегенди «Комсомольская правданы» корреспондентине Москвана гуманитар тинтуилени бардырыгъан университини директору Андрей Фурсов.

-Тохтачыгъыз, сиз да Гитлер 1945 жылда Юг Америкагъа къачханды, деген жанлы эдигиз да...

-Фюрер факъыралыкъ жыйыпп айланырыкъ тюйюл эди, дорбунлада байлыкъ излейме деп, негрли тиширыу бла да факъыралыкъ жыйыпп айланырыкъ тюйюл эди. Ол адам аралтлыда башха даражалы киши эди!

Ингилизли историкле Саймон Данстен эм Джерард Уильямс «Боз бёрю: Адольф Гитлерни къачхынчылыгъы» деген сейирлик китапны басмалагъан эдиле. Диасны жюрюген хапарларгъа кёре жазылгъан эм шарт кёрюнмеген сураты бла тенглешдиргенде, ала Гитлери Ева Браун бла Аргентинагъа къачханын эм анда къалай жашагъанын документле бла тохташдыргъандыла.

Ала дуния бла бир билдириуленги эм документли шагъатланы хайырланмасала да, фюрер кеси кесин ёлтюргенди деген шартха ийнанырча тюйюл эди. Сталин Подстамда (1945 жылда 17-чи июльда) Гитлер къачып къутулгъанды, деп бек къаты сюелген эди. Жуков да 1945 жылда 6-чы августа «Гитлерни олду деп шарт айтырча ёлюгю табылмагъанды! - деген эди. 1945 жылда 12-чи октябрьде Эйзенхауэр былай айтхан эди: «Гитлер ёлгенине сёз да жокъду, алай эсе да, аны кертилигине шагъатлыкъ этген шартла да жокъдула», шёндюге дери да жокъдула аллай шартла деп Гитлер урушну ахыр кюнлеринде кеси кесин ёлтюргенини юсюнден. Ию былай болгъанды деген шартлагъа ийнанырча тюйюлдю, «Ева Браунну ёлюгю» бла байламлы шартла уя ётюрюкле болгъанлары ачыкъ кёрюнюп турадыла. «Гитлерни баш сюеги» бла ише да алайдыла. 1970 жылда Андропов 45-чи жылны апрелинде Гитлерни бла Еваны бункерни къатында табылгъан ёлюкларни чыгъарып, кюйдюргюз, кюллерин а черекге тёгюгюз деп, буюрчан эди.

Кеси кесин а ёлтюмегенди

-Психикасына кёре, Гитлер кеси кесин ёлтюрючуюледен тюйюл эди - хар затны тергей, эселлей билген адам болгъанды. Нацистени башчылары 1943 жылда жашырын аэродромну бошдан хазырламагъан эдиле - «Тёртончю рейх» деген уллу финанс-политика структураны, 1945 жылда, фюрер жашаудан кеси ыразылыгъы бла кетсин деп, къурамагъандыла.Алай - болмайды!

Июлдер бла Борман, башха адамланы эм структураланы атлары бла минген аслам корпорацияла (бириги уе) къурагъан эдиле, он санда Швейцарияда - 234, Швецияда - 233, Испанияда - 112, Аргентинада - 98, Португалияда - 58 эм Тюркде - 35. Ала ырысхыланы банк системалагъа, промышленностьха, наркотикле сатыугъа салып тургъандыла. Андан сора да, нацистле политика эм тасхачы структуралары къурагъан эдиле - Юг Америкада, Жууукъ эм Ара Востокладa.

Артда америкалыла «рейхни алтынын» да тапхан эдиле - къыстырыкъны битеулю санына жаланда 20 процент чакълысын! Тозургъан Европаны аягъы юсюне салыргъа берилген ол ырысхы-Маршаллны планы бла. «Партияны алтыны да, «СС-ни алтыны» да тас болгъан эдиле, тюзюн айтсакъ, къайды эсе да тапдырылгъан эдиле, букъдурулгъан эдиле эм тёртончю рейхни къурагъа къоратылгъан эдиле. Айтып ангылаталмазча улу ырысхы!

-Хо, Гитлер бла Ева Аргентинагъа къачып кетгендиле дейик. Западны энчи службалары, эштада, аны билмей къаллыкъ тюйюл эдиле, алай эсе, бузукъчуну урламай къоярыкъ да тюйюл эдиле...

- «Къачыу» жаланда нацистени башчылары америкалыла бла келишип бардырылырыкъ боллукъ эди. Аны ючюн нацистле базманнга не саллалыкъ эдиле? Алтынны эм искусствону магъаналары болгъан затланы. Рейхни техника жаны бла жетишимлерин - патентлени, чертёжланы эм америкалылагъа бек керек боллгъан 235-чи уранны эм атом бомбаланы чачдырыучу затланы, артда Хиросимогъа бла Нагасакиге атылгъан атом бомбаланы да ала бла чачдыргъандыла америкалыла. Битеу ала къажау шартладыла дунияны башчылары бизбиз деген къауумгъа, урушну кезиюнде окъуна нацистле бла биригип тири ишлеген америкалы къауумгъа да. Нацистлени подпольяларын къурагъа себеллик этип, ол ючню СССР-ге къажау хайырландырыгъа мураты эдиле америкалыла.

Двойник иш болурму эди ол?

Хыйлачы фюрерни двойниклери кёп болгъандыла. Ол ала бла кесини изын булгъай, къатыш-къара эте, жашагъанды.

-Ингилизли тарыхчыла берген шартлагъа кёре, Гитлер Аргентинада нацистле бек къаты къоруулагъан Инаыко деген энчи иели мюлкде 1947 жылдан баштап 1955 жылгъа дери жашагъанды,-деп, бек ышанылуу айтханды Фурсов. Андан сора аны ызы тас болгъанды. Билдириуледен биринде айтылгъанына кёре, ол 1962 жылда 13-чю февральда ёлгенди. Алай эсе да, мен ишекليме Гитлер Латин Америкада жашагъанына, ол, эштада, Гитлерни двойниги болур эди. Дуния башыны оноучулары бла келишим этген эсе да, ол америкалыларгъа ышанырыкъ тюйюл эди. Алай эсе, ол кезиуню двойникни хазырларгъа керек эди. Фюрерни аллай двойниклери 12 болгъандыла деген шартла бардыла. Кеси уя, бетине пластикалы операция этдирип, эштада, Австрияда неда Баварияда жашап тургъанды. Ахыллы адам ташчыкъланы къайда букъдурады? Тенгиз жагъада ташчыкъ бла - адам излемез жерде» (К.Г. Честертон).

Бразилияны теренинде 1984-чю жылда гулласыз асыралгъан Адольф Лейпциг, эштада, факъыралы болмаз эди.

Евгений ЧЕРНЫХ.
«Комсомольская правда».

ЭНЧИ ОЮМ

Сабийлени юйретиую школлагъа атып къоймайыкъ

Арт кезиуде республикада билим бериуге кийиррге сюйген жангылыкъ - жетинчи классха дери школлада предметлени миллет тилледе окъутургъа деген оюм - жамаутны тынгысыз этгенди. Кертиди, анга ыразыла да бардыла, аны бла сабийле ёз тиллерин иги билликдиле деп. Бир жанындан, хайыры да болур. Алай башха жанындан къарасагъ а, мени оюмума кёре, бу жангылыкъны хатасы да ишексизди. Аны юсюнден айтырыгъа излейме бу статьяда.

Тилни билиу, аны сюйиу юйюрде башланады. Ата бла ана ёз тиллеринде сёлешселе, сабий аны алмай къаллыкъ тюйюлдю. Баям, таулула «бала уясында не кёрсе да, учханында да аны этер» деп андан айтхандыла. Бу эрттеден белгили жорукъду. Таматала гитчелени алларында борчлардан толтурмай, аладан а кёп изленген кылыкълары да барды.

Кеслери ёз тиллеринде сёлешмей, сабий школгъа барганлай а, анга уста болуп къаллыкъ сунадыла. Нек эсе да, бир ийыкъгъа эки дерсни хайырын уллугъа санайдыла аталары, аналары юлгюлерингден эсе. Къысхасы, сабийинг тауча сёлеширин сюе эсенг, кесинге къара, орусчаны къатышдырма.

Малкъар тил сабийге неге керекди, деген ата-анала да бардыла. Адамны миллетлигин аны аты, тукъуму, тили, культурасы белгилейдие. Аладан бири кем эсе уа, ол да жарты таулу болмаймыды? Да сора балаланы жарты таулула нек этебиз? Бу жанына бютюнда анала къаты болургъа керекдие. Нек? Бизде халкъда «ана тил», «ата журт» дейдие. Аланы тюзлюклерин кесимден билеме.

Анам Ёлмезладанды, Бахсандан. Мен туугъан элде бахсанчыла хазна жокъдула, андан -мындан келген келинле болмасала. Анамча «ч» диалектде сёлешегеним ишиме къаллай уллу болушлукъ болгъанын кюн сайын сеземе. Театрда ишлеген кезиюмде литература диалект деп къыйналмадым, артда телевидениядa бериуле этгенде да алай. Журналистикада тилинг бай, шатык болургъа кереклиси да баямды.

Бюгюнлюкде фольклоргъа, литературагъа да сейирим бар эсе, ала да, ишексиз, сабийлигимден келедиле. Тау тилни анамдан, къарт анамдан, къарт атамдан, эллиледен эшитип, аны музыкасына тюшюнмей, аллай сейир таурухла, мифле кёрагъан халкъымы тарыхына сейирим болмай къаллыкъ тюйюл эди. Французлу жазыучуну: «Биз барыбыз да сабийликденбиз», -деген акъыллы сёзлерини кертилигине жылдан-жылгъа тюбегенлей турама.

Мен, насыпха, школда малкъар тилден бла малкъар литературадан тышында, башха предметлени орус тилде окъугъанма. Аны хайыры болмаса, хатасын кёрмедим. Школну бошагъанлай, кетгенме Москвагъа ГИТИС-де актёр факультетинде билим алама деп. Биринчиден, жетинчи классха дери предметлени малкъар тилде окъып турсам, хазнамы толу ангыларыкъ эдим институтну акъылман профессорларыны орус литератураны бла орус театрны, тыш къыраллы литератураны бла битеу дуния театрны, суратлау искусствону тарыхындан лекциялары?

Неда тыш къыраллы литературадан экзаменле бергенимде, устазым, сейир этип: «Сени школда алай игими окъутхандыла?»- деп сорлукъму эди. Былайда махтанногъанлыгъым тюйюлдю. Артха къаран, билим алыуда насыбым тутханын, хар зат да кереклисича баргъанын белгилерге сюеме.

Малкъар, орус тилле да жашауумда тийишли жерни алып, битеудуния литература, театр, искусствона бла заманында шагъырей болгъанымы хайырын кюн сайын сынап, ыразы болгъанлай турама. Бу жаны бла жаланда бир кемчиликни сеземе - мени заманымда бизни школда ингилиз неда башха тыш къыраллы тилни окъутмагъанларын. Бюгюнлюкде ол бек керекди, бютюнда тил, илму бла кюрешленгге.

Бусагъатда уя сабийле, жаш тёлю да юйде малкъар сёзню эшитип, школда предметлени орус тилде окъып, анга къошакъгъа ингилиз, дагъыда башха тиллени да билгенни тюзге саналма. Заман тюрлене барады. Компьютерле, жангы технологияла жашауда уллу жерни алгъанда, башха къыралла бла байламлыкъ да ёсе баргъанда, тыш къыраллы тилни хайырындан битеу дуния бла байламлыгъынг боллукъду.

Сора арт жыллада Россейни белгили окъуу юйлеринде билим алгъанланы саны ёсе барады. Ала орус тилсиз аллай жетишимлеге жетерми эдиле? Газетни бетлеринде биз ол жашла, кызыла бла дайым да интервьюла бардыргъанлай турабыз.

Хазна къалмай бары да белгилеген бир шарт: туугъан жерлериндеи узакъда болгъанларында, аланы патриот сезимлери кючленип, ёз тиллерин, адетёрелерин билирге излеп башлайдыла. Ала уллу дунияны чегериндеана тилсиз, культурасыз инсанлагъа айланып къалмай, малкъар халкъны келечилери болгъанларына тюшюнюп, аны башхалагъа да кёргюзтюрге излейдие. Мени оюмума кёре, бу болумну жаланда ахшы жаны барды.

Хурметли ата-анала, сабийлеригизни тилге, адетлеге юйретиую школлагъа атып къоймагъыз. Ол законнга кийирилип, биринчи классдан жетинчиге дери предметлени малкъар тилде окъутурукъ болсала, китапла биогюннгю кюнге келиширлеми? Бек башы, аланы барындан да тауча окъутурукъ, дерсни сабийлеге толу ангылатырыкъ устазла бармыдыла? Хазнамы...

Бюгюн терс жанына кетсек, артда аны тюзетир ючюн, бир талай жыл керек боллукъду. Ишлей да, буза, ишлей да буза турмай, ол болгъанны кючлерге керек болурму?! Былайда уя ата-аналаны да къолларындан кёп зат келликди.

САРАККУЛАНЫ Асият.

Презентация

Къарачай-Малкъарны жаш тёлюсюню айнырына себеплик этген «Эльбрусоид» фондну бешламчылыгы бла «Устоявшие» деген документли фильмни презентациясы болгъанды. Анда халкъбызны шургулу кюнлери, онюч жылны сюргюнде тургъан кезиую кёргюзтюлюнеди. Аны режиссёру Къайгъырмазланы Даниельди. Сценарийни Темуккуланы Борисни китаплярна кёре Ксаналаны Фатима жазгъанды.

Энтта кёчгюнчюлюкню юсюнден фильм

Ол ингирде ГКЗ-ны фойеси адамладан толу эди. Фильмге сейир къараучуну арасында алай бийик болгъаны, сёзсюз, барыбызны да къуурандыргъанды. Ары келгенле бу ауур кюнлени дагъыда бир кере эсгерирге излегенди. Къонакъланы санында уа КъМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары Руслан Фировну, республиканы Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтургъанны советнги Уяналаны Аминатны, алимлени, спортсменлени да кёрюрге боллукъ эди.

Жыйылыуну «Эльбрусоид» кесини 10-жыллыкъ юбилейине атап къурагъан ролик бла ачхандыла. Анда фонд он заманны ичинде бардыргъан огъурлу ишлени юсюнден билдирилгенди.

Ызы бла сахнагъа Огъары Малкъарны 1-чи номерли мектепни окъуучулары чыкъгъандыла. Къызла 1942 жылда Глашлада бла Саутуда болгъан ажымлы ишлени, бир ауукъдан битеу да халкъ сынагъан кёчгюнчюлюкню юсюнден эсгериулени, назмуланы, жырланы айтхандыла. Малкъарда жашагъанланы бу жаны бла эслерини кючлююклерин, тарыхха сансыз болмагъанларын билебиз. Бу жол да школчуланы музыка -литература композициялары жюреклеге жетген эди. Аланы хазырлагъан Чаналаны Роза да энчи махтаугъа тийишлиди.

Андан сора «Устоявшие» деген фильм баланады. Мында бир жангы шартны - эсгериую - эшитмедик, кёрмедик. Хар замандача, чыгъа келтирилгенле. Аны режиссёру Къайгъырмазланы Даниель бюгюннгю спецэффектлени, компьютер графиканы эркин хайырланнганды. Бир жанындан, жаланда ол эди мында жангылыкъ, кертисин айтханда, сейир кюзгъаргъан да. Малкъар бла Чегем ауузлада, Нальчикде алынннгандыла суратла. Режиссёр кеси хапарлайды бу ажымлы ишлени юсюнден да. Аны актёр хунери кёрюнеди, сёзюню шатыклыгына сюйюп тынгылайса.

Даниель бла да сёлешгенде, аны айтханна кёре, фильм асламында жаш тёлюге деп салынгранды. Аланы сейирлерин а жаланда быллай затла бла къозгъаргъа боллукъды. Азап жолуна ненча минг малкъарлы кетип, андан ненчасы къайтып, Къазахстаннга, Къыргъызгъа ненча адам тюшгенин билдиргенни кесини борчуна санагъанды режиссёр. Мындан ары жаш тёлю, халкъыны тарыхыны бу жылларына къайтып : «Алай нек болгъанды?»- деп сагъыш этерлерин излегенди.

Эффектлени юсюнден айта, Заммаланы Айтханда уа, «Устоявшие» алгъадан беш минутну ичинде барлыкъ роликча салынырыкъ эди. Алай, ишлы къызадан къыза, ахырында художестволу-документли фильмге бурулгъанды. Аны себепли, мурат эгтеннлерича, 8-чи мартха, 28-чи мартха да жетишалмагъандыла, Даниельни, кече-кюн демей, монтажны кеси эгтенине да къарамай. Бир жаны бла бу тема къачан да эски болмайды, анга къараучу не заманда да къарарыкъды, материал сейир болсун ансы.

Мен Къайгъырмаз улугъа энди жыйырма биринчи ёмюрню аллында сюргюнню юсюнден къуруда тарихге бла хапарлагъандан, эрттенликде эртте эшикни къакъдыла да, оруслу солдатла юйге хыны кирдиле, деп дайым да аны къайтарып тургъандан эриккенбизни, энди жангы амал, жангы художестволу тип табаргъа заман жеттенин билдирдим. Режиссёр да, мени оюмуму тюзге санагъанын айтып, мындан ары да бу темагъа атап, художестволу фильм салынырга боллугъуна ышандыды.

Ким биледи, жашай баргъанда, аны да кёрюрбюз. Бусагъатда уа Даниель анга «Устоявшие» фильмни алдырырга онг тапдыргъан «Эльбрусоид» фондха, аны таматасы Тотуркъулланы Алийге да жюрек ыразылыгъын билдиргенди.

Даниель (онг жанында) премьерадан сора.

САРАККУЛАНЫ Асият.

АДЕТ-ТЁРЕ

«Здрастийле барыгъызгъа да!»

Къоян къамишге, тюлкю тешикге

Бир жол таулуда жыйылгъан жерге жумуш бла барама. Хар менича келген бирибиз «здрасьте», экинчибиз «къалайсыз?», кимибиз «привет всем» деп киребиз. Дагъыда, элден экеулен жете келип, бири «салам», башхасы «здрастийле барыгъызгъа да» degенлей, бизни бла тургъан бир тишириуну тёзюмю бошалып: «Салам» деп къоярга жарамайды, анга «алейкумну» къошмай»,- дейди.

Мен, сейирсинип: «Да эр кишилени ёмюрден келген «Салам алейкумлары» бла бизни, тишириуланы, не ишибиз барды? «Салам» деп бизге айтыргъа тийишли тюйюлдю деп эшитгенме. Сиз, элде жашагъанла, тилни иги билесиз, къалайды табы?» - деп сорама. Алайда, бизни хапарбызгъа эр кишиле да къошулуп, кими: «Эрттен ахшы болсун, юкю ахшы болсун, кеч ашхы болсун»,- дерге керекди дедиле. Бирси да былай къошду: «Не ишлейсиз? Къалай турасыз неда саулукъ къалайды? Игимисиз?» - дерге керекди».

Мен билгенден, эр кишиле бир бири бла саламлашханда: «Салам алейкум» десе, тишириуларгъа эреттен, кюн, кеч ашхылыкъ айтса, къартладан саулукъ сорса, тамамды. Тишириу адамны юйюне эр кишини атын айтып киреди, таматала ауушун, къагъанакъ жашчыкъ бар эсе, аны атын айтыргъа тийишлиди. Бирде, тукъумну айтып, сёз ючюн: «Малкъарлары юйдемисиз?» - деп, кирирге да боллукъду.

Тишириу танымагъан, адамла кёп жыйылгъан жерге келсе уа, къалай саламлашырга керекди? Мен, излеп, анга жууап табалмадым. Сора анга эреттен, кюн, кече ашхы болсун, иш къолай болсун, салам дерге жараймыды?

Бизни акъылман къартларыбыз, быллай затланы газетте жазып, жаш тёлюге, билмегенлеге да англытсала эдиле.

Къайгъы сёзге баргъанда...

Бизни малкъарлы тишириула, ауушуланны юйюне экиден башлап, алай жыйылып барадыла. Омакъ кийнингре жарамайды. Тишириула бла келген эр кишиле аланы алгъа жибередиле. Юйге киргенде, алгъа ёлгенни анасыны, эгечини, юй бийчесини, къызларыны, андан сора келинлерини, жуукъ жеттген тишириуларыны алларына барып, къучакълап, къайгъы сёз бередиле. «Гюняхы къурусун. Жаннетни болсун», -дейдиле.

Бирде, келгенле жангылып, къайгъы сёз берирге башханы аллына барсала, аны ырыслап, эслери ауагъа жетеди. Былайда, адамланы ичинде ол жангылгъанны уялтмай, анга уллу зе бурмай, таплыгъы бла айырылырыгъа тийишлиди.

Къабарты халкъны тишириулары кирселе, битеу отоудагъыланы къучакълайдыла. Мен ангылагъанна кёре, жыйылгъанла барысы да, жарсыл, келген эселе, бушуу барынькъыдады.

Бурун заманлада бушуу болгъан юйдегиде, къайгъы сёз бергенлени аллында ёрге туруп, аны алай алгъандыла, деп да эшитгенме. Ташлы-Тала элде бир иги адет барды. Андан болмагъан, узакъдан неда ишден келген башха халкъладан тишириула кирселе, эллиледен бири танымагъанлагъа кимге къайгъы сёз бериллигин, бу анасы, бу эгечи, бу юй бийчеси деп, танытады.

Ол башха элледен, шахардан келгенлени да кимле болгъанларын соруп, билип турады. Юйден чыкъгъандан сора кеслерин жуукъгъа санагъан тишириула, эр кишини кесин чакъыртып, жашына, туудугъуна, къарындашына къайгъы сёз алай бередиле. Къабарты адетде тишириула эр кишилеге тюбемей кетедиле.

Бу адетибиз а сейир тюйюлмюдю? Жангыз малкъарылада бла къарачайлыла барды ол. Ауруулуну, аякълары жюрюмегенни, кеси келип, къайгъы сёз бералмагъанны неда тёшекден туралмагъан жуукъны, къоншуну, къартны юйюнде ауушланы болгъан, халкъ жюрюген селейгенден сора, аланы алларына келип, къайгъы сёз алай алады.

УЛБАШЛАНЫ Саният.

БИЛДИРИУ

Байрамланы аллында энчи сакълыкъ изленеди

Жууукълашып келген байрамланы аллында адамла бирге кёп жыйылгъан жерледе артыкъда сакъ болургъа керекди. Быллай затлагъа айырып эс буругъуз:

-иесиз тургъан, ишеклик тудургъан затланы кёрсегиз, тиймегиз, алайда соговый телефонугъуз бла сёлешмегиз. Эсигизде болсун, кёрген затыгъыз ол кезиуде алайда турургъа керек болмагъанын англасагъыз, анга сансыз къарамагъыз. Аны юсюнден уполномочиялы службалагъа хапар беригиз;

-ишекли болгъан затыгъызгъа кеси аллыгъызгъа тиймегиз. Ол чачдырылыучу зат болургъа къоркъуду. Атылып къалса уа, къаллай уллу къыйынлыкъ кетирлиги баямды;

-аллай чачдырылыучу затланы тышларына уа киши ишекли болмазча, хуржунла, пакетле кийдирилледиле, къагъытлагъа чулгъайдыла, иллаула бла бирге юкююрчеклеге саладыла;

-жашагъан жерлеригизде подвалланы, гумланы, складланы, жалгъа берилген фатарланы къатларында, ары дери алай кёп адам жыйылып айланнганларын кёргесигиз да, тийишли службалагъа айтыгъыз.

Сиз теракт боллугъуну юсюнден эшитсегиз, билсегиз, адамланы юйлеринде, мекямларында чачдырылыучу затла, сауутла болгъанларын эслесегиз, билсегиз, алайлыгъынла ишекли болсагъыз, мычымай право низамны сакълаучу органлагъа хапар беригиз.

Сиз айтхан, билдирген шартланы хар бири тынгылы сюзюллюкню, тинтилликди, алагъа кёре шарт мадарла да этиллекдиле. Биз ол заманда адамланы къоркъуусузлукъларын жалчыталлыкъбыз. КъМР-ни оператив штабы бизге ишекли болгъан затларны юсюнден хапар берген адамланы атларын туура этмезге, жашырынлыкъда тутаргъа сёз береди.

Быллай кече-кюн да тохтаусуз ишлеген телефонла бардыла:

КъМР-ни оператив штабы - **48-15-48**;

-Россейни ФСБ-ны КъМР-де Управлениясы - **48-15-81** («ышаныулукъну телефону»);

-КъМР-де МВД - **40-49-10** (дежурный бёлюм); **49-50-62** («ышаныулукъну телефону»);

-Россейни Следствие комитетини КъМР-де следствие управлениясы - **77-64-22** («ышаныулукъну телефону»).

-Россейни МЧС-ни КъМР-де Баш управлениясы **39-99-99** (дежурный бёлюмю).

КъМР-ни Оператив штабы.

Приёмгъа алыу

Законсузлукъгъа тюбеген эсгериз

Къабарты-Малкъар Республиканы прокуратурасы **2014 жылда 22-чи апрельде** граждданланы приёмгъа бу адресде алады: **Нальчик шахар, Къулийланы Къайсын атлы орамда 16-чы номерли юй**. Анда жашау журт-коммунальный сферада этилген законсузлукъланы юслеринде сёз барлыкъды. Приёмгъа алыу эртденликде **10 сагъатдан башлап 13 сагъатха дери** барлыкъды.

Сорлукълары болгъанла алгъадан бу телефонлагъа сёлешсинле: **40-03-70**, **40-46-17**. Адамла алай этмей да келирге боллукъдула прокуратурада тюбешиуге.

КъМР-ни прокуратурасыны пресс-службасы.

ТЮБЕШИУ

Асланбек Хуштовдан - мастер-класс

Олимпиаданы чемпиону Асланбек Хуштов Бахсан шахарны 2-чи номерли спорт школуну грек-рим тутушууну бёлюмюнде окъуучулагъа мастер-класс кёргюзтгенди.

Тренерле Аслан Иванов бла Аслан Каскулов аны жаш тёлю арада саулукъну жашау бардырыуну эм спорт бла кюрешиную адамлагъа хайырлыгъын айтырын излегендиле. Асланбек, алтын тилеклерин толтура, жыйылгъанлагъа кесини спортда сынауну юсюнден хапарлагъанды, жашчыкъларгъа эришиуде хорлар ючюн, не этергге кереклигин да билдиргенди.

Эки сагъатны жарау этгенден сора Асланбек окъуучула бла ушакъ бардыргъанды. Ол алагъа спортчу хар затда да тенглерине ахшы юлгю кёргюзтюрге, къуру спортда угъай, окъуугда да жетишимли болургъа кереклилигин ангылатханды.

Окъуучула бла устазла, Асланбекге бу тюбешиу ючюн ыразылыкъларын айта, аны энтта да кеслерине къонакъгъа чакъыргъандыла, деп билдиргендиле Бахсан шахарны администрациясыны пресс-службасындан.

ЛАЙПАНЛАНЫ Мадина.

АУУР АТЛЕТИКА

Муратны кезиулю жетишими

Владикавказ шахарны «Манеж» атлы спорт мекямында 1995 жылгъа дери туугъанланы араларында ауур атлетикадан Россейни биринчилиги болгъанды. Анда бизни республикадан Элбрус районну олимпиада резервли сабий-жаш тёлю спорт школуну Жанхотияда филиалындан Ёзденланы Мурат ючюнчю жерни алгъанды.

Биринчи упражнениядa - ауурлукъну тартып алыуда ол, 160 килограммны кётюрюп, эм кючлюолени санына киргенди. Татарстанны келечиси бу упражнениядa толтуралмагъаны Муратха кюмюш майдалны хорларгъа онг бергенди. Аны ючюн ол 191 килограммны алырга керек эди. Алай жаш бу жол кю къарыуун толу кёргюзталмагъанды.

Аны тренери Муаед Шаов ангылатханга кёре, спортчу штанганы кёкюрегине салгъанда, кэн тамырын эздиргенди. Быллай чурумла ауур атлетикада аслам тюбеучюдюле. Аны ючюн Мурат, битеу да бирге 185 килограммны кётюрюп, къыралны доммакъ призёру болгъанды.

Бу аны биринчи быллай уллу жетишими тюйюлдю. 2012 жылда ол «доммакъны» алгъанды. Быллтыр а Россейни биринчилигини чемпиону болгъанды.

Андан сора да, Владикавказда атлетлерибиз эки майдалны къытхандыла. Алай Артём Лефлер, 317 килограммны кётюрюп, экинчи жерге чыкъгъанды. Къызлада эм кючлю ючеуленни санына Инна Ананьева киргенди, ол 178 килограммны кётюргенди. Нарткъалачы спортчуланы тренер Михаил Шекемов юйретеди.

Анатолий ТЕМИРОВ.
Суратда: Ёзденланы Мурат тренери Муаед Шаов бла. **Сурат авторнуду**.

ГРЕК-РИМ ТУТУШУУ

Грамотала, майдалла, энчи саугъала

КъМР-ни Спорт министерствосу къурап Нальчикни «Универсальный» спорт комплексинде «Саулукълу сабийле - саулукълу миллет» деп чакъырыу бла 10-11 жыллары толгъан жашчыкъланы араларында грек-рим тутушуудан турнир бардыырлгъанды. Эришиулеге районладан бла шахарладан он тюрлю ауурлукъда 150 спортчу къатышхандыла.

Кеси ауурлукъларында биринчи жерлеге Ногъайлыланы Ислам, Нарт Толмаков, Хамидби Кунижев, Мурат Коков, Залим Шаов, Астемир Хачетлов, Тамерлан Бекишев, Джамбулат Начоев, Астемир Кишев эм Мурадин Борсов чыкъгъандыла.

Хорлагъанлагъа грамотала бла майдалла бергендиле. Андан сора да, энчи саугъалагъа - «Хорламгъа итиннгени ючюн» - Локияланы Руслан бла Астемир Кишев, «Аламат техника кёргюзтгени ючюн» - Тамирлан Бекишев эм «Эм ариу приём этгени ючюн» Хамидби Кунижев тийишли болгъандыла.

Бизни корр.

Москваны чемпионатында - хорлам

Бу кюнледе грек-рим тутушуудан Москваны чемпионаты бардырылгъанды. Анга бизни республикадан Элбрус районну сабий-жаш тёлю спорт школуну окъуучусу Расул Каблахов къатышханды.

Жаш спортчу абадан къауумда биринчи кере эришгенди. Болсада, ол кесин иги жанындан кёргюзталгъанды. 74 килограмм ауурлукъда Расул, кесини тёрт сермешинден ючюсюнде хорлап, доммакъ майдалны алгъанды.

Аны тренер Этезланы Хусейн юйретеди.

Анатолий ТЕМИРОВ.

ТИНТИУЛЕ

Жалгъан документле бла - субсидияла

РФ-ни Следствие комитетини КъМР-де следствие управлениясыны къуллукъчулары Урван районда халкъны иш бла жалчытыу жаны бла араны директоруна эмда аны танышларындан бир къауумуна уголовный ишле ачхандыла, деп билдиргендиле бизге ведомствону пресс-службасындан. Ала РФ-ни Уголовный кодексини 292-чи статьясыны 2-чи кесегине, 33-чю статьяны 5-чи кесегине, 159-чу статьяны 3-чю кесегине, 285-чи статьяны 1-чи кесегине бузукълукъла этгенлери ючюн терсленедиле.

Следователле тохташдыргъанларыча, быллтыр май айда чиновник бюджетден фермерлик иш бла кюрешин башлагъан предпринимательлеге этилген кырал тутхучулукъну кесине таплыкъгъа хайырланыр мурат бла, хыйлалыкъ этип, КъМР-ни Эл мюлк министерствосуна жалгъан документле бергенди. Алагъа кёре аны счётуна 500 минг сом ётдюрюлгенди.

Ызы бла къуллукъчу кесини оноуу бла, эксперт комиссияны эсгертиулерин сакъламай, танышны жашына субсидия бергенди. Ол адам а, ишчи жерле къурагъанма деп, жалгъан документлени хазырлагъанды. Быллай бузукълукъну араны таматасы юч кере этгенди. Бу аманлыкъланы хатасындан федеральный эмда жер-жерли бюджетлеге 940 800 сом къоранн этилгенди.

Уголовный ишни тинтиу андан ары бардырылады.

Бизни корр.

Прокуратура

Нальчикни алгъыннгы таматасына уголовный иш ачылгъанды

Бу къырал учреждение Нальчик шахарны алгъыннгы мэрине уголовный иш ачылгъанын тюзге санап, тийишли эсгериулуе къабыл этгенди, деп билдиредиле бизге ведомствону пресс-службасындан.

Валерий Коковну атын жюрютген Къабарты-Малкъар къырал аграрный университетде къырал иелик жаны бла законла къалай тамаманнганларын тинтген заманда Нальчикде Ленин эм Тарчоков орамла бирге къошулгъан жерге 10,3 гектар жер, законлагъа бузукълукъ этилип, Россей Федерациясы иелигинден кетерилгени ачыкъланнганды. Жер юлюш университетге хайырланыргъа берилип тура эди.

Бу иш бла байламлы материалла следствие органлагъа берилгендиле. Ала жер юлюшню университетден сыйырылып, Къабарты-Малкъар Республикагъа берилгени бла байламлы бегимни чыгъаргъаны ючюн Нальчик шахарны алгъыннгы оноучусун жууапха тартыу тюз болгъанын бла къалгъанын тохташдырыргъа борчлу эдиле.

Тинтиуледен сора шахарны алгъыннгы башчысын РФ-ни Уголовный кодексини 286-чы статьясыны 3-чю кесегини «в» пунктуна бузукълукъ этгени тохташдырылгъанды. Башкача айтханда, ол кесини къуллугъун артыгъы бла хайырланнганы эм ол къыралгъа уллу хата салгъаны ючюн тартылыкъды жууапха.

Бизни корр.

Баш редактор АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары)
КЪОНАКЪЛАНЫ ХАСАН (баш редакторну орунбасары)
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь)
ТЕКУЛАНЫ Хаза (жамауат - политика бёлюмню таматасы)

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйы - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика жашау - 42-67-68, 42-24-02.
Культура - 42-75-82.
Социальный-экономика - 42-66-73, 40-59-18.
Жангылыкъла эм спорт - 40-39-93, 42-66-71.
Письмола эм реклама - 42-37-94.
Тилманчла - 47-31-28.
Сурат алыучу - 42-68-72.
Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла - 40-28-49, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июнюда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —II—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Басма эм асламлы коммуникацияла жаны бла къырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тандырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууапльды.
Телефона: 76-01-28, 76-01-10

Газетлени рознидагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууапльды.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикте кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Жангоразланы Нажабат-дежурный редактор;
Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары;
Акушуланы Феруза (1,2-чи бетле),
Бийчекъланы Жаннета (3,4-чю бетле) - корректорла.

Тиражы 2760 экз. Заказ № 746

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНЫ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электрон почта: elbor_50@mail.ru